

HANA ZELINOVÁ

A woman with dark hair pulled back, wearing a dark, patterned, long-sleeved dress with a high collar, is shown in profile from the waist up. She is sitting at a desk, looking down at papers. To her right is a window with a bright, warm light coming through, casting a glow on the desk and her dress. The background is dark and indistinct.

ALŽBETIN
DVOR

Vydal Slovenský spisovateľ, a. s.
Miletičova 23, 821 09 Bratislava 2
E-mail: info@slovenskyspisovatel.sk
www.slovenskyspisovatel.sk
Zodpovedná redaktorka Zuzana Púčeková
Tlač TBB, a. s., Banská Bystrica

Copyright © Hana Zelinová (dedičia) / LITA, 2018
Cover Design © Juraj Šramko 2018
Cover Photo © Magdalena Russocka / Arcangel
Slovak Edition © Slovenský spisovateľ, Ltd, 2018

ISBN 978-80-220-2074-9

*Alžbetin dvor hľadania a nachádzania
venujem svojim rodákom
a vkladám do rúk dobrého otca.*

1

Pamätám sa, ako ma portrét Mathiasa Fabiciho, tajného radcu sedmohradského vojvodu Františka Rákociho II. a môjho najslávnejšieho predka, vždy vystrašil, keď som zostal vo veľkej izbe sám. Len preto som nemal v detstve veľkú izbu rád, hoci bola krásna. Bez nej by Alžbetin dvor nebol Alžbetiným dvorom a už vôbec by nevzbudzoval závisť a túžbu okolia, najmä tých urodzených paní, ktoré o nej len počuli, ale nikdy v nej nesedeli. Chýr o nej pršal s dažďom a letel s vetrom.

Už ako malého chlapca sa ma na návštevách v susedných kúriách nevypytovali na nič inšie, iba na to, čo v izbe pribudlo a aká je.

O dva roky staršia Izabela Rakovská mi od hnevu div oko nevypichla dlhou ihlou, ktorou sa pod dohľadom nemeckej guvernanky učila mriežkovať pančuchy, keď som jej o izbe nechcel rozprávať.

Dnes je už Izabela matkou bezmála takého veľkého chlapca, ako som bol vtedy ja, ale od tých čias ju nemám rád. Poškodený očný nerv mi hocikedy nečakane strpčí život, ale či mi ešte niečo môže strpčiť život?

Nápadný prepych a kôпка vzácných starožitností, ktoré ešte nevidela, nedali spávať ani Klementíne Nedeckej. Pred časom, pred necelým pol rokom sa ma z ničoho nič opýtala:

„Ozaj je taká krásna tá vaša izba?“

„Či krásna, neviem, ale niektoré veci v nej sú pekné,“ povedal som s pocitom teplého šťastia, že ju raz do nej zavediem a všetko jej poukazujem.

„Rozprávaj mi o nej. Celú mi ju opíš,“ požiadala ma a sadla si do fotelky pod oblok, za ktorým sa široko-ďaleko iskril sneh. Z rímsy ho iba pred chvíľou Klementína vlastnou šatôčkou zmietla a nasypala na ňu maku. A tak som sa pustil do opisovania fabiciovského salóna, ako keby to nebol náš salón, ale daktorá z múzejných siení.

Som človek triezvy, nezdedil som po otcovi umelecké sklony, fantastické príbehy ma nevzrušujú, ale tá príhoda, ktorá sa vtedy odohrala na rímse Klementíninho obloka, sa mi natrvalo vryla do pamäti – a neviem, čo s ňou.

Len čo som začal rozprávať o vyrezávaných limbových hračkách a o palisandrovom obložení stien nášho salóna, priletela na mak sýkorka a začala ho bezstarostne zobkať.

Čosi z jej bezstarostnosti muselo vojsť aj do môjho hlasu, lebo sa mi rozprávalo ľahko a dobre. Možno aj farbisto, veď Klementíne oči žiarili ani akvamarínový príviesok na jej hrdle a ústa sa jej usmievali, stáby nesedela v izbe svojej vydatej sestry ako chudobná príbuzná, ale v našej veľkej izbe ako moja žena.

Práve som rozprával o našich cínových holbách rozostavaných na ebenovej polici, ktoré si Júlia Thomková, moja stará matka, cenila nad všetko ostatné, keď spoza jedálenských dverí ktosi zaštrkotal príbormi.

Obzrel som sa k dverám a históriu dvanástich holieb som nedopovedal. Prečo? Na rímse zostalo po sýkorke iba jedno pierko, ktoré si čierny kocúr veľmi usilovne labkou zhadzoval z naježených fúzov. No a preto, lebo Klementína povedala:

„A teraz mi povedz všetko, čo vieš o krásnej Rimanke.“

Vzdychol som si.

Nie preto, že som mal rozprávať o svojej pramatke, ale že som mal hovoriť o jej tragédii – ktovie, či nie podobnej, aká sa odohrala na makom posypanej rímse. A keby sa to prísne vzalo, ani preto nie. Vzdychol som preto, lebo som mal hovoriť aj o jej mužovi. O Mathiasovi Fabicim, ktorého portrét ma

desil zamladi a ktorého čin ma neprestane desiť do najdlhšej staroby.

Prv však, ako som stihol čo len slovo povedať o svojej pramatke Alžbete Castiglione, pierko odletelo a kocúr pozrel priamo do izby. Čosi ma prechvelo, a to čosi bol strach. Najradšej by som pred ním utiekol, vysmial sa mu, strach ma však opanťával a nútil sa dívať, ako sa nehybný kocúr černie na bielom, iskrivom pozadí snehu, ktorý pomaly roztápalo slnko toho februárového pravého poludnia roku tisícosemstodvadsiateho druhého.

Rozhovor o izbe sme nedokončili, a ako mi teraz prichodí na um, druhý raz už neprišla na pretras.

Klementína staršia sestra pani Margita Lilgová nás pozvala obedovať a počas celej jari sme na rozhovor o našej veľkej izbe nemali čas. Na Veľkú noc sme mali zásnuby a na svätodušný pondelok som Klementínu zaviedol prvý raz do veľkej izby ako najmilšieho hosťa. Doviezli ju z Riečan jej dvaja švagrovia Ondrej a Gábris Lilgovci, aby sa poobzerala po Alžbetinom dvore, ktorý sa mal stať v nedeľu po svätej Anne jej novým domovom.

Odvolali ma pre čosi z izby, len čo do nej Klementína a Lilgovci vstúpili. Neviem preto, aký dojem na ňu izba urobila a či som ju nesklamal takisto, ako som pred rokmi sklamal Izabelu Rakovskú.

Možno sa jej na to raz opýtam, teraz nie, ešte dlho nie, a už vonkoncom nie v lete a v čase, keď všetko kvitne a vonia. Júl plný vône a farieb mal byť mesiacom našej svadby. Nebol. Namiesto toho sa stal a navždy ostane mesiacom najväčšej fabiciovskej hrôzy.

Dvadsiateho druhého júla toho istého roku Alžbetin dvor vyhorel do tla.

Čo z neho zostalo, nestojí za reč.

O tom, čo z neho zostalo, nedozvie sa okrem mňa a starého verného Jakuba nikto na svete.

A aby to tak bolo, musí nasledujúcej noci na Alžbetinom dvore vzbĺknuť ešte jeden oheň.

Nikdy som ani len nepomyslel na to, že by som sa rozhladol po okolí z otcovej veže, tobôž sa v nej usídlil. O veži pristavenej k východnému krídlu obytného domu po otcovom nečakanom návrate na Alžbetin dvor nik rád nehovoril. Najmä nie stará matka Júlia Thomková, a nebyť mojich dvadsiatych narodenín, ktovie, či by sa bola o veži rozhovorila.

Veža stála pri kaštieli s lomeným priečelím, filigránskymi balkónikmi a so šiestimi krásnymi stĺpmi ozdobenými kórintskými hlavicami ako hroziaci výkričník, akési memento, holé, kamenné, naháňajúce strach aj holubom, ktoré, ako ďaleko sa viem rozpamätať, nikdy na vežu nezosadli, hoci na prekrásnej barokovej šindľovej streche nášho kaštieľa hrkútali od rána do večera.

Nič také nesúrodé som ešte pokope nevidel: každému normálnemu človeku musela pri pohľade na vežu skrsnúť v hlave jedna a tá istá myšlienka – že Aurel Fabici, syn Júlie Thomkovej a môj otec, bol blázon. Aj stará matka to spomenula v deň mojich dvadsiatych narodenín, keď de facto i de iure správa majetku mala prejsť do mojich rúk.

Sedeli sme vo veľkom salóne zoči-voči svojim predkom. Stará matka mala vtedy takmer osemdesiat rokov, ale rozprávala jasne, bez prerušovania a veľmi múdro. Nevie, čo by si bol počal náš dengľavý a čímsi ťaživým poznamenaný rod bez nej, mocnej, múdrej a rozšafnej ženy, v tých povestných fabiciovských víchriciach, bez ktorých sa nezaobišla ani jedna generácia od čias založenia Alžbetinho dvora roku Pána 1732. Stará matka žila medzi jeho múrmi a gazdovala na ňom šesťdesiat tri rokov, patrila teda oveľa väčšmi jej ako mne, a teda právom sa aj pomínul, keď sa pomínula ona.

Starú matku Júliu Thomkovú spomeniem ešte veľa ráz; budem sa o ňu opierať ako chromý o palicu, lebo bola pamätníčkou aj takých udalostí, ktoré sa stali dávno pred mojím narodením a pred Jakubovým príchodom a o ktorých som sa od nej podozvedal pri rozličných príležitostiach, ale

vždy na tom istom mieste. V našej veľkej izbe s piatimi portrétmi.

Tie portréty viseli nad kozubom, kde slúžky rozkladali oheň vždy dvadsiateho prvého septembra, na deň svätého Matúša, a zadúšali ho vážskou vodou dvadsiateho piateho apríla, na deň svätého Marka. Nech by som bol v tom čase kdekoľvek, nech by som v tom čase robil čokoľvek, v tie dva dni ma každý našiel doma. Mojou úlohou už odmala bolo nakáľať smolné lúče na založenie ohňa aj doniesť na jeho zahasenie vodu z hlbokkej zátone, ktorú dal do koryta Váhu vyhlbiť Mathias Fabici pre svoju mladú ženu Alžbetu Castiglione.

O otcovej veži sa stará matka Júlia Thomková rozhovorila po odchode posledného hosťa, za ktorým Jakub zavrel ťažkú kovanú bránu a potom odviazal psy z reťazí. Oheň blakotal v kozube a priadol ako veľká mačka. Aj dnes viem, že v kozube vtedy obhárало bukové poleno a kus borovicovej kôry. Teplo sálajúce z ohňa voňalo živicomou a medom. Vždy som mal dojem, že naša kúria vonia týmito vôňami. Borovice a jedliny patrili k Alžbetinmu dvoru ako amen k modlitbe. Bezmála pred sto rokmi dal pán tajný radca najväčšieho rebela tých čias Alžbetin dvor doslova vyklčovať z lesa na ľavom brehu Váhu a naše včelíny už dávno uznávali za najvýnosnejšie.

Stará matka Júlia Thomková sedela na stoličke a otrčala nohy k červenkastej teplej žiare. Kým žiť budem, pred každým kozubom budem v duchu vídať jej malé nohy v čiernych pančuchách, ako sa slastne nafahujú k teplu.

Aj vtedy pomrvila prstami na nohách, keď povedala:

„Mal by si sa čím skôr rozhodnúť, čo urobíš s vežou.“

Pozrel som na ňu. Nie na jej nohy, na jej tvár. Chcel som z nej vyčítať dôvod, prečo mi to povedala, lebo z tváre sa jej vždy dalo čítať ako z knihy. Mala peknú tvár i teraz, širokú a bielu. Aj oči mala pekné, niekedy číre ako voda, inokedy modré, ale najčastejšie bývali sivé ako šaty, ktoré najradšej nosila. Aj vtedy mala oči sivé a vážne.

„Prečo?“ opýtal som sa a čakal, že na mňa pozrie. Nepozrela. Podvihla oči nad kozub a pozrela na portrét môjho otca

Aurela Fabiciho, nazývaného dvoma prezývkami podľa toho, kto ho kedy a pred kým spomenul.

Obidvaja sme ich poznali, ale tvárili sme sa, že o nich nevieme. Môjho otca prezývali maliarom a bláznom. K obidvom prezývkam dal kedysi sám podnet a obidve prezývky si právom zaslúžil pre nezvyčajný spôsob života. Zlé bolo iba to, že na prezývky ľudia nezabudli ani dvadsaťšesť rokov po jeho smrti a že nás nimi zraňovali horšie ako trnkovými tŕňmi.

Otcov autoportrét visel po ľavej strane Mathiasa Fabiciho a akosi tam nepatril. Dlho som nevedel, čo vo mne vyvolalo taký dojem ani kde by mal visieť, aby nenarúšal harmóniu starej izby. Teraz to už viem. Tu mal visieť, v jeho izbe vo veži s výhľadom na nedozerné diaľky, na ktorej strechu síce holuby nikdy nezosadli, ale ktorej steny ho prijali bez jediného slova výčitky.

Neviem, čo zazrela stará matka Júlia Thomková na obraze, keď povedala:

„Čo nevidieť sa oženíš a ja by som veľmi chcela, aby tvojej žene nepripomínala jej obyvateľov.“

„Ja sa neožením,“ namietol som jednak preto, že som na ženu ešte nepomýšľal, a jednak preto, lebo kdesi hlboko vo mne sa ozval strach pred čímsi podobným, čo prežívali moji rodičia.

Sadol som si na zem k starej matkinej vysokej stoličke na čierno-bielu mramorovú platňu zasadenú do intarzovanej dlážky pred kozubom.

Na tejto hladkej a vždy chladnej mramorovej platni som prežil väčšinu voľných chvíľ svojho detstva. Tu som sa hrával pod starej matkiným dohľadom, keď sa v salóne hostia zhovárali o krajinských záležitostiach či o rodinných udalostiach a dolnozemským vínom zapíjali pečienky z našich povestných moriek, a tu som jej pri nohách aj zaspával, keď okrem nás nebol v salóne nik a vonku zavýjala víchrica. V zime sa totiž moja stará matka Júlia Thomková večer čo večer dlho posediačky modlievala pred kozubom; v lete sa nemodlievala, nemala čas, ak chcela, aby Alžbetin dvor bol i naďalej najvýnosnejším dvorom na ľavom brehu Váhu.

Stará matka sa ešte vždy dívala na obraz: na pekného po-
černého muža v zelenom zamatovom barete a v hnedom habi-
te. Od nášho starého verného Jakuba viem, že môj otec Aurel
Fabici po svojom návrate nosil iba akýsi hnedý župan prepá-
saný koženým remienkom a že ho v zelenom barete aj pocho-
vali.

Na čo asi myslela bezmála osemdesiatročná starena zahľá-
dená na obraz svojho syna? Na akú otázku čakala odpoveď zo
synových namaľovaných úst? A čo chcela vyčítať z jeho prižmú-
rených namaľovaných očí, keď z nich nevyčítala nič, ani keď
boli otvorené a živé?

„Oženiš sa,“ povedala pokojne, ako keby už dávno vedela aj
to, koho si vezmem za ženu. „Neber si však ženu z okolia.
Čím menej bude vedieť o veži, tým lepšie pre ňu. A ešte niečo.
Na Alžbetin dvor nesmie prísť nijaká Alžbeta. Ani dcéru si
tak nesmieš pomenovať. Jestvuje totiž čosi, čomu hovorím
Mathiasov kódex. Pred smrťou mi ho zveril jeho syn a môj muž
Tomáš Fabici a pred svedkami ma určil za jeho executor testa-
menti. Zajtra ti ho ukážem,“ dodala, no vzápätí sa opravila: „Nie,
zajtra ti Mathiasov závet odovzdám. Už som sa ho dosť na-
strážila.“

Spodný koniec polena v kozube obhorel a borovicová kôra
začala pukať. Vyletovali z nej drobné iskiery a hasli ešte v let-
ku. V izbe sa badateľne zošerilo. Tône sa položili aj na obrazy:
v tme sa matne leskli iba ich pozlátené rámy. Na ne som sa dí-
val, keď stará matka vstala a ticho prešla popri mne k svietni-
ku, kde dohárala sviečka. Prv než ju sfúkla, povedala, čo som
nevedel:

„Nebyť tej klauzuly, nebolo by ani veže.“

Kľakol som si na kolená a obrátil som k nej tvár. Zapaľovala
novú sviečku a vtláčala ju do strieborného svietnika, do jedné-
ho z tých štyroch znázorňujúcich ročné obdobia, ktoré si do-
niesla do vena moja matka Žofia Rakovská. Videl som, že sa
svieca rozohrieva v „jesennom“ svietniku. Jej teplé, žlté svetlo
sa zaligotalo v hroznových bobuľkách a na umelecky vytepa-
nom viniči.

„Chcete mi povedať, drahá stará matka, že môj otec mal rád inú? Akúsi Alžbetu?“

„To ti chcem povedať. Mal rád Alžbetu Lilgovú. Krstné meno sa však nedá meniť podľa potreby a kedy sa nám zachce.“

Mal som dvadsať rokov, bol som mladý, čo takému pocítil krivdu? Vyskočil som zo zeme tak prudko, až som prevrátil stoličku, z ktorej stará matka pred chvíľou tak ticho vstala, že som ju ani vstávať nepočul. Zahanbil som sa za svoju nešikovnosť, zdvihol som stoličku a postavil na miesto k veľkému stolu, a potom som sa opýtal starej matky:

„A ľúbiť sa dá?“

Namiesto odpovede pokrútila hlavou. Potom chytila jesenný svietnik do ruky a podišla k obrazom.

„Nedá, Filip.“

„Tak prečo sa stala mojou matkou Žofia Rakovská?“

Stará matka Júlia Thomková zauvažovala a potom zodvihla svietnik vyššie a osvietila z piatich rodinných portrétov ten, ktorý som najmenej čakal. Portrét Alžbety Castiglione.

Jeden z pustených psov zabrechal a hneď potom zavyl. Musí zavýjať na mesiac a musí zavýjať rovno pod oblokom, pomyslel som si, jeho brechot rozochvieva nielen sklo na vitríne, ale aj starej matkinu ruku so svietnikom.

Podišiel som bližšie k starej matke a bez slova som jej vybral svietnik z ruky. A vtedy sa pohybom alebo čím plamienok sviečky zohol, div nezhasol, a v nasledujúcej chvíli sa tak jasne rozohrel, že som mal dojem, akoby portrét Alžbety Castiglione okrem mňa osvetľoval aj niekto iný. Nie dlho, krátko. Pes ešte zavýjal. Ani starej matkina ruka nestihla ovisnúť pozdĺž tela, keď sa obraz znovu ponoril do tône.

„Zacengaj na Jakuba, nech zaženie psy do psiarne. Bojím sa, keď takto zavýjajú,“ netrepežlivo zapukala prstami.

Postavil som svietnik doprostred veľkého mahagónového stola, okolo ktorého stálo dvanásť vysokých vyrezávaných stoličiek. Jednu z nich stará matka Júlia Thomková odtiahla a na druhú si sadla. Hoci nič nepovedala, vedel som, že ju pripravila pre mňa a že si na ňu sadnem, len čo Jakub zahvízda na psy

a odvedie ich na koniec čerešňovej aleje do starej psiarne, o ktorej tieto psy možno ani nevedia.

Poslušne som zatiahol za červený strapec pri dverách a podvedome zbystril pozornosť. Cengáč zacengal; ten, kto ho kedysi zmajstroval, bol umelec. Od prvej chvíle spoľahlivo zvolával čelaď z kuchyne a starého Jakuba z bočnej izby pri vstupných dverách. Podľa toho, koľkokrát sa potiahlo za červený strapec. Ak raz, prichádzal Jakub, ak dva razy, niekto z kuchyne.

Stál som pri dverách a vyčkával Jakubov príchod. Spolu so mnou ho vyčkávala aj stará matka. Nič. Na chodbe bolo ticho, nezval sa ani vrzgot dverí, ktorý by nasvedčoval, že Jakub počul cenganie a že si ide vypočuť rozkaz pani urodzenej.

Bez slova sme pozreli jeden na druhého a mysleli si to isté. Že sa niečo muselo stať, keď Jakub neprichádza a v dome vládne také ticho.

„Zacengaj ešte raz, možno nepočul,“ povedala stará matka takým nezvyčajne slabým hlasom, že by som ju najradšej objal okolo pliec a povedal, aby sa nebála, že psy vyjú na mesiac nielen na Dolných Vrútkach, ale všade tam, kde sú psy a svieti mesiac. Namiesto toho som však navrhol:

„Idem sa pozrieť za Jakubom a zavriem psy do kuchyne.“

„Nie! Zavrite ich do psiarne!“ zvolala tak hlasno, až som odrazu zapochyboval, že som ju pred chvíľou počul rozprávať ako vystrašené decko.

Pamätám sa, že som jej vtedy nič nepovedal, len som pred odchodom z izby hodil do pahreby dve šúplaty borovicovej kôry, aby oheň nevyhasol a v salóne nebola taká tma.

Hoci bol len začiatok októbra, na chodbe bola zima a vial v nej vlhký chlad s vôňou mokrého lístia. Vstupné dvere na kamennú terasu a na dvor musia byť otvorené už hodnú chvíľu, keď chodba takto vychladla, pomyslel som si, a musel ich otvoriť Jakub a vzdialiť sa od nich dosť ďaleko, keď nepočul cengáť.

Mal som pravdu. Vysoké dubové dvere obité železným kovaním boli otvorené dokorán, a nielen tie. Otvorené boli aj

dvere na Jakubovej izbe, okolo ktorých som musel prejsť, ak som chcel vyjsť na terasu s korintskými stĺpmi.

„Tu ste, Jakub?“ spýtal som sa pri dverách dosť hlasno, ale odpoveď som nečakal. Vyšiel som z domu na prázdnu terasu a zbehol dolu schodmi na pieskom vysypaný dvor.

Noc bola jasná a mesiac stál v splne. Na nebi nebolo ani obláčika a čerešňová aleja, pozbavená všetkých listov, črtala sa na pozadí jasnej noci, ako keby ju na ňu nakreslil čínskym tušom.

Obzrel som sa na náš kaštieľ, a vtedy som ho videl prvý i posledný raz tak, ako som ho predtým ani potom nikdy nevidel. Ako nádherný starý šperk, položený na dlani nejakej rozprávkovej bytosti. Jagal sa tam na nej, blýskal vysokými oblokmi, beľal sa i tmavel podľa toho, na čo som upieral oči. Či na šesť bielych stĺpov, či na šesť čiernych kovových balkónov a či na šindľovú, ako striebornými šupinami pokrytú strechu, okrášlenú rezbárskym čipkovaním, ktoré na severnej strane v zime v lete pomaly, ale isto obrastal zelený mach. Z jedného zo siedmich komínov sa kudlil biely dym: to horela borovicová kôra a tá mi pripomenula, po čo som sem prišiel.

Dva razy som zahvízdal na psy, ktoré som po celý čas svojho obdivného postávania vôbec nepočul zabrechať.

„Čo sa stalo?“ počul som Jakubov hlas, pritlmený nocou a vzdialenosťou. Hneď potom pribehli ku mne psy, všetky tri.

Kráčal som Jakubovi v ústrety. Prichádzal z východnej strany kúrie, od veže, odkiaľ pribehli aj psy. Niesol rozsvietený lampáš, jeho svetlo mu odspodu ožarovalo bradu a široké líčne kosti.

„Prišiel som dozrieť na psy. Je všetko v poriadku?“

„Stará pani nemohla zaspáť?“ opýtal sa ma, ako keby moju otázku nepočul.

„Ešte si neľahla.“

„Vedel som, že ju psy znepokoja. Vždy ju takáto noc a psie zavýjanie znepokojovalo,“ povedal a voľnou rukou pohladkal hlavu psa, ktorý stál pri ňom a upieral na mňa múdre oči. Všimol som si, že to bola doga, ktorej sme sa všetci báli, no väč-

šmi ma zaujala Jakubova reč ako to, že doga stojí pri ňom ako jahňa pri ovci. „Prišli ste dozrieť na psy z vlastnej vôle, alebo mi stará pani niečo odkázala?“

Priznám sa, že ma Jakub čoraz väčšmi prekvapoval, jeho reč ma privádzala do pomykova a v duchu som tuho uvažoval, prečo dnes moju starú matku Júliu Thomkovú dva razy nazval starou paňou, keď ju pred každým, teda aj pred mnou, volal pani urodzená.

Asi som ho pridlho nechal čakať na odpoveď, možno som sa ani ja jemu nepozdával, lebo odrazu zodvihol lampáš a posvietil mi do tváre.

„Čo sa stalo, Filip?“ opýtal sa ma druhý raz s toľkou oddanosťou v hlase, že ma až zaboľela.

„Máte zavrieť psy do psiarne,“ povedal som, žmúriac do svetla.

„Do psiarne? Týchto?“ opýtal sa, ako keby počul tú najneslýchanejšiu vec v živote.

Pokýval som na súhlas v tej chvíli, keď mu lampáš vypadol z ruky a doga zavrčala.

„V psiarni od čias vášho pána otca nebol ani jeden pes,“ pokračoval potom pomaly a ešte pomalšie doložil: „Postavili ju pre jeho barzoje, a tam ich aj po jeho smrti vaša pani matka postrieľala.“

Už som vravel, že to bola zvláštna noc. Že nikdy predtým a nikdy potom som našu kúriu nevidel takú rozprávkovu krásnu. Rozprávkovu krásny sa mi videl pri jeho reči aj lampáš, čo mi pokojne horel pri nohách na pieskom vysypanej a uhrabanej cestičke, ktorú noc striebrila mesačným svitom až do biela a prepožičiavala plamienku takú mihotavú rubínovú farbu, akú mala aj brošňa na hrudi Alžbety Castiglione a na čiapke mojej matky.

„Čo mám urobiť, Filip?“ počul som, že sa ma spytuje navlas tak, ako keď ma stará matka pred chvíľou požiadala, aby som zacengal druhý raz.

„Vezmite ich k sebe alebo zavrite do veže,“ povedal som rýchlo, aby som sa mu dlhšie nemusel dívať do ustrašenej tváre.

Hneď potom som sa vrátil do domu a vošiel do veľkej izby, akoby sa nebolo nič stalo, akoby som iba vyplnil rozkaz.

Borovicová kôra horela blkom. Keď som vošiel do izby, najprv som do kozuba položil tri polená a zavrel prieduchy. Do rána obhoria a na ich pahrebe slúžky ráno rozložia nový oheň. Potom som vzal svietnik zo stola a zapálil sviečky aj v ostatných matkiných svietnikoch. A zatiaľ čo sa rozhorievali svetlá v jarnom, letnom a v zimnom svietniku, cítil som na chrbte starej matkin upretý pohľad a jej tiché vyčkávanie.

Veľká izba ožila. Svetlo sviec vyplašilo tmu z kútov: sklo a striebro vo vitríne sa jagalo ako za bieleho dňa, na starej benátskej truhlici sa dali prečítať mosadzné iniciálky Alžbety Castiglione a dali sa spočítať aj starej matkine hlboké vrásky okolo sivých očí.

Sadol som si k nej na prichystanú stoličku.

„Tak čo je? Zavreli ste ich tam?“ spýtala sa ma, ako keby jej na tom bohvieako záležalo.

„Nie. Do veže,“ povedal som.

Starej matkina pravá ruka popamäti habla k hrdlu a zachytila sa na čiernej stužke, ktorá jej pod bradou pridržovala vdovský čepček. Bez tohto čierneho čipkového čepčeka by Júlia Thomková nebola Júliou Thomkovou, ako ju poznali všetci na okolí, ani mojou starou matkou, ani paňou na Alžbetinom dvore. Patril k nej, patril ku mne, ku kúrii a k všetkému fabiciovskému, lebo jej ho zaviazali pred vyše šesťdesiatimi rokmi na takmer ešte dievčenskú hlavu. Pol roka po svadbe s Mathiasovým prvorodeným, ale aj posledným synom Tomášom.

Nikdy mi o svojom krátkom manželstve nerozprávala, nikdy mi o ňom nerozprávali ani ujcovia a tetky z Rakova. Buď o ňom nechceli rozprávať, alebo nemali o čom rozprávať. Skôr nemali čo, ako nechceli, myslel som si často, najmä keď som sa zahľadel na dosť nevýraznú tvár Tomáša Fabiciho a porovnával ju s výraznými, ba možno povedať vznešenými tvármi jeho rodičov.

Už vtedy, nielen dnes, ma znepokojovala myšlienka, či ten

vdovský čepček moja stará matka Júlia Thomková nosila na hlave šesťdesiattri rokov zámerne, a či len preto, že nenašla súdeho muža medzi turčianskymi, liptovskými a dolnozemskými zemanmi. A ako mi pribúda rokov, skalopevne viem, že ho nosila zámerne a že by ho nebola vymenila za čepiec vydatých žien ani vtedy, keby mala umrieť túžbou po nejakom mužovi.

Čo jej v tom bránilo a prečo nezložila vdovský čepiec z mladej, ani nie dvadsaťročnej hlavy, to som sa v ten večer nedozvedel, videl som ju však, ako ho skladá z bezmála osemdesiatročnej hlavy tam pri stole ľahko a s viditeľnou netrpezlivosťou.

Bez čepca to bola i nebola moja stará matka. Nevyzerala síce tak impozantne ako v čepci, ale oveľa milšie. Preto som ani dlho nerozmýšľal, čo mám robiť, aby jej prsty prestali šúveriť stužky čepca a chvieť sa ako list vo vetre, jednoducho som ich chytil do dlaní a tuho stisol. A takisto jednoducho som povedal:

„Tá psiareň nie je nanič. Zajtra ju dám zbúrať.“

Súhlasne prikývla a prsty sa jej prestali chvieť. Cítil som to, a ešte niečo som cítil. Že mi nebude dvakrát dobre v úlohe dediča fabiciovského rodu.

Stará matka Júlia Thomková hlasno vzdychla a potom sa opýtala:

„A čo urobíš s vežou?“

Pozrel som na ňu. Vedel som, akú odpoveď čaká. Že ju dám zbúrať, že dám zbúrať všetko, čo bolo dobré, čo mal rád a na čo preniesol svoju lásku Aurel Fabici po dvanástich rokoch márnotravného života. Povedali mi to jej oči, ktoré začali tmavnúť, i jej prsty, ktoré sa znova začali chvieť.

„Zbúraš ju?“

„Nie,“ povedal som, a aby už medzi nami nikdy nedošlo k podobnému rozhovoru, dodal som ešte: „Bol to príbytok mojich rodičov, i keď ich označovali za bláznov. Dívajte sa na to aj vy tak, drahá moja stará matka.“

Pomaly si vytiahla prsty spod mojich dlaní, pár ráz zakývala hlavou, že mi rozumie, a potom bez slova pokojne vstala

a spôsobe zatisla stoličku k stolu. Čakal som, že mi ešte niečo povie o tých dvoch na obrazoch, o mojej matke v sobolej čiapke a o otcovi v zelenom zamatovom barete, o jediných Fabiciovcoch s prikrýtými hlavami, ale nie. Nevysvetlila ani to, prečo osvetlila portrét Alžbety Castiglione a prečo ju prechvel des zo psieho zavýjania. Nič. Pohladkala mi len vlasy a povedala staromaterinsky:

„Chod' už spať, Filip. Je neskoro...“

Potom tou istou rukou siahla po čepci a vyšla z izby.

A ja som si po jej odchode zaumienil, že až raz umrie, pochovám ju v tých sivých šatách, ktoré mala na sebe, a bez čepca.

3

Deň po mojich dvadsiatych narodeninách sme nespĺnili svoje predsavzatie. Stará matka Júlia Thomková na Mathiasov kódex zabudla a ja som nedal zbúrať starú psiareň. Celý deň prešiel ako na vode: nezostala mi naň nijaká podstatnejšia spomienka. Iba podvečer vtiahol na dvor koč zemianky Violy Záthureckej zo Záturčia s pozvaním pre starú matku. Mala sa na druhý deň vybrať s pannou Hermínou Ruttkayovou do Záturčia na slávnosť odlievania prvej sviečky.

Slávnosť odlievania prvej sviečky mala a dodnes má pre mňa akési tajomné čaro. V detstve som sa slávnosťou zúčastňoval so starou matkou takmer na všetkých spriatelенých kúriách: teraz už nie. Mužov totiž ženy pri odlievaní sviec vyhánajú z kuchyne, a tí, aby ukázali, že sú chlapmi i za zavretými dverami, pijú na zdravie žien a na zdar sviec, kým nie je uliata posledná svieca a vypitý posledný dúšok.

Asi pred piatimi-šiestimi rokmi som prestal chodiť na slávnosti; u môjho krstného otca Mikuláša Senického sa nevedeli ženy dohodnúť, či som ešte dieťa, a či už muž. Pre všetky prípady aj mňa vyhnali a poslali s chlapmi do veľkej jedálne. Nanešťastie ani chlapi sa nevedeli dohodnúť, či som chlap, lebo mi víno nechutilo, červenal som sa pri šteklivých žartoch a ponúknutú cigaru som odmietol vyfajčiť.

Stará matka však na slávnostiach nesmela chýbať. Bez nej, bez jej rád a pomoci by turčianske zemianske kúrie zle obišli. Bola akousi paňou svetla a jej sviece nemali páru ani v Budíne. Stará matka to vedela, preto rada prijímala pozvanie na slávnosť odlievania sviec, ba čo viac, prezieravo a múdro zasvätila do svojho výrobného tajomstva aj pannu Hermínu Ruttkayovú, svoje alter ego a chudobnú príbuznú, ktorá dozerala na náš dom, kuchyňu, komory, bielizeň, čelaď a striebro. Panna Hermína Ruttkayová bola predĺženými očami, ušami a rukami urodzenej pani Júlie Thomkovej.

Panna Hermína Ruttkayová bola u nás odnepamäti. Takmer v každej kúrii žila taká panna Hermína Ruttkayová. Kam inam by aj šli tie nadpočetné dcéry a sestry zemianskych famílií, ktoré sa nevydali a nemali veno? Išli k bohatším príbuzným varovať deti, dozerať na čelaď a variť slivkový lekvár. Aj Lilgovci sa ujali Klementíny Nedeckej; a nech ich za to Boh požehná. Bez ich dobrej vôle by som Klementínu nebol nikdy poznal, a bez Klementíny čo by bolo teraz so mnou?

V tú krásnu jeseň, dva dni po mojich narodeninách sa mali začať slávnosti odlievania sviec v Záturčí. Preto prezieravá a múdra pani zemianka Viola Záthurecká poslala koč na Alžbetin dvor po starú matku už deň vopred.

Len čo kone zdupotali na dvore a Jakub oznámil ich príchod, stará matka Júlia Thomková sa zavrela s pannou Hermínou Ruttkayovou do komory a nevyšla z nej, kým všetko neprichystala a nepripravila na zdarný priebeh odlievania.

Pamätám sa, že sme ráno všetci vyšli na dvor k veľkému koču. V noci primrzlo: mráz spálil všetky georgíny vysadené po obidvoch stranách cesty k bráne.

Stará matka od zimy podupkávala na kamennej terase, kým sluhovia vystierali medvediu kožušinu na dno koča. Potom si doň stará matka sadla, a kým jej nohy obkrúcali kožuchom, povedala Jakubovi:

„Čo nevidieť bude snežiť. Pozrite, Jakub, Minčol už fajčí.“

Obzrel som sa na Minčol a potom na Jakuba. Minčol mal temeno zahalené v riedkej hmle, ktorú vietor kmásal a trhal na

franforce a rozfukoval na všetky strany. Ozaj vyzeral, ako keby fajčil. A Jakub vyzeral, akoby sa hneval.

Hneval sa. Prezradil ho hlas, keď sa opýtal:

„Čo má kuchárka uvariť zajtra na obed?“

Okrem mňa pozrela na Jakuba aj stará matka. Pobavene.

„Krúpovú kašu s jablkami,“ sprisahanecky žmurkla na mňa, akoby čakala, že jej neskazím radosť z cesty do Záturčia ani z prekárania Jakuba.

„A čo budem jesť ja?“ opýtal som sa naoko zdesene, lebo všetci na majeri vedeli, že krúpovú kašu nemám rád.

Stará matka zapriadla ako mačka a skryla úsmev do malej ozdobnej šatôčky pripnutej ihlicou na kožušinový rukávnik.

„Baranie pliecko alebo koložvársku kapustu,“ povedala mi-lo a uprela múdre oči na Jakuba, čo na to povie.

Baranie pliecko a koložvársku kapustu som síce mal rád, ale nemala ich rada stará matka, preto neprichádzali na stôl často. A to bola Jakubova príležitosť, aby ukázal, že nesúhlasí so starej matkiným výletom do Záturčia, keď ju, urodzenú pani Alžbetinho dvora, nemajú ta viezť naše kone, náš koč a náš kočiš.

„Filip bude mať na obed pstruhy s brusnicami a zemiaky pečené na slanine. A potom dostane čerešňový kompót a figy v sirupe.“

Nebyť štipľavého mrazíka omdliem! Takto som sa len hlúpo prizeral raz starej matke, raz Jakobovi a prežieral sliny podráždené vymenovanými dobrotami, ktoré na náš stôl v jedálni síce prichádzali, ale nikdy nie vtedy, keď za vrchstolom nesedela Júlia Thomková, najväčší labužník, akého som v živote poznal, a najlepšia hostiteľka, aká kedy v Hornom Uhorsku bola.

„Hanbite sa, Jakub!“ zvolala stará matka a úprimne vzdychla. „Takto ma trýzniť len preto, že idem na kúsok reči do Záturčia. Zajtra sa vrátim, nebojte sa,“ povedala a potom sa rukou v rukavičke dotkla jeho čierneho súkenného rukáva.

Jakubova zlá vôľa odišla ako zázrakom. Vyčkal, kým do koča nasadla aj panna Hermína Ruttkayová, a potom začal kočišovi uštedrovať ponaučenie za ponaučením:

„Chod' krokom, aby urodzené panie veľmi nehegalo. Máte sediská tvrdsšie ako kremeň. A pod Hôrkou nepovoľ koňom uzdu, kopec je strmý, neviem, či ho vaše kone poznajú. A cez Jordán prejdi vyšným brodom: je plytší, i keď dlhší.“

Kočiš prikyvoval a poslušne čakal, až mu dá starec v čiernych súkenných šatách rozkaz, aby vyrazil. Jakub však ešte na odchod koňa nepomýšľal.

„A urodzenej pani Viole Záthureckej povedz, že jej posielam semená tých fialových kosatcov, čo sa jej tak veľmi páčili pri našej zátoni. A že ich treba zasadiť do rašeliny, skôr než napadne prvý sneh.“

Nevidel som nešťastnejší výraz na chlapskej tvári, ako mal mladý záturčiansky kočiš, a staval by som sa, že odkaz svojej urodzenej panej nepretlmočil ani spolovice. To si musela myslieť aj stará matka Júlia Thomková, lebo odrazu kýchlala a upozornila:

„Už sneží...“

Naozaj. V povetrí začalo poletovať biele páperie, Jakuba prekvapilo väčšmi ako mňa, no najväčšmi prekvapilo a potešilo kočiša. Kočiš cmukol na kone a koč sa pohol.

Kráčal som popri koči až po bránu s letopočtom 1732 a držal som starej matkinu ruku v rukavičke. Pod bránou som už nepremohol zvedavosť:

„Vy ste, drahá stará matka, dali súhlas na darovanie kosatcov?“

Prikývla ešte stále s usmiateou tvárou.

„Dala.“

Nevychádzal som z úžasu:

„Napriek svojmu vlastnému zákazu odtrhnúť z nich čo len jeden kvet?“

Znova prikývla, ale teraz som jej na tvári darmo hľadal čo len náznak úsmevu.

„Napriek zákazu.“

„Ale prečo?“ spýtal som sa jej hlasnejšie od vzrušenia aj preto, lebo koč sa už vykolísal z dvora a kolesá zaškrípali na kameňoch kráľovskej cesty.